

УДК 330.143

Левченко Ю. Г.,

к.е.н., доц. кафедри прикладної економіки,
Національний університет харчових технологій, м. Київ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ТА ЙОГО РОЛЬ У ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМТВА

У статті досліджено сутність, зміст інтелектуального капіталу підприємства та його роль у господарській діяльності. Встановлено, що існує три підходи до визначення поняття і змісту інтелектуального капіталу підприємства. Детально охарактеризовано компоненти підходів до визначення інтелектуального капіталу і можливості їх застосування на практиці. Аргументовано роль інтелектуального капіталу у господарській діяльності підприємства.

Ключові слова: підприємство, знання, нематеріальні активи, капітал, капіталізація, інтелектуальний капітал.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ И ЕГО РОЛЬ В ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Левченко Ю. Г.

В статье исследована сущность, содержание интеллектуального капитала предприятия и его роль в хозяйственной деятельности. Установлено, что существует три подхода к определению понятия и содержания интеллектуального капитала предприятия. Подробно охарактеризованы компоненты подходов к определению интеллектуального капитала и возможности их применения на практике. Аргументировано роль интеллектуального капитала в хозяйственной деятельности предприятия.

Ключевые слова: предприятие, знание, нематериальные активы, капитал, капитализация, интеллектуальный капитал.

INTELLECTUAL CAPITAL AND ROLE IN ECONOMIC ACTIVITY ENTERPRISE

Levchenko I.

Article investigates the nature, content and intellectual capital of the enterprise, its role in economic activity. Established that there are three approaches to the definition and content of the intellectual capital of the company. Describes in detail the components of approaches to the definition of intellectual capital and the possibility of their application in practice. Argued the role of intellectual capital in business enterprises.

Key words: enterprise, knowledge, intangible assets, equity, capitalization, intellectual capital.

Постановка проблеми. В умовах стрімких технологічних змін і високої конкуренції головним ресурсом підвищення конкурентоспроможності підприємства стає перетворення економічно значущих знань підприємства в інтелектуальні ресурси, які можуть бути

капіталізовані. Перетворення інтелектуальних ресурсів в інтелектуальний капітал та ефективно управління ним як сукупністю наявних інтелектуальних ресурсів дозволяють активізувати процеси виробництва, розповсюдження та використання знань всередині підприємства, що дає імпульс інноваційній діяльності. Тому постає проблема розвинути методологічних та прикладних засад інтелектуального капіталу як стратегічно важливого активу, що дозволяє підприємству відчутно прирощувати цінність та, як наслідок – зміцнювати свої конкурентні переваги. У межах даної статті розглянуто сутність, зміст інтелектуального капіталу та його роль у господарській діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній літературі широко висвітлені такі види капіталу, як основний і оборотний, позиковий і позичковий, промисловий і людський. Інтелектуальний капітал є, на сьогодні, ще недостатньо вивченою в теоретичному плані категорією. Наприкінці XX- на початку XXI століття у розвинутих країнах світу становлення економіки знань привернуло увагу дослідників до категорії інтелектуального капіталу як однієї зі системоутворюючих категорій, що виникла з переходом до нового постіндустріального суспільства. Вважається, що цей термін вперше було запроваджено відомим американським дослідником Дж. Ж. Гелбрейтом у 1969 р. Подальшого розвитку він набув наприкінці XX століття у працях таких дослідників, як В.Базилевич, Е. Брукінг, О.Бутнік-Сіверського, В.Врублевський, В. Геєць, А. Гриценко, Д. Даффі, Д. Клейн, Е.Лібанова, М.Мандибура, Мелуон, Л. Прусак, П. Саліван, Т. Стюарт, Л. Федулова та інших.

Мета статті. Дослідити сутність, зміст інтелектуального капіталу та з'ясувати його роль у господарській діяльності підприємства.

Основні результати дослідження. На новому етапі розвитку сучасної економіки загострилися проблеми формування, оцінки та ефективного використання стратегічних активів, унікальне поєднання яких забезпечує підприємство стійкими конкурентними перевагами та використання яких забезпечує підприємству економічні вигоди у досягненні її стратегічних цілей. За таких умов надійним індикатором фінансового здоров'я та джерелом економічного зростання підприємства є зростаюча капіталізація його активів. Вітчизняні підприємства практично не розглядають інтелектуальний капітал як потужне джерело потенційно доступних конкурентних переваг, що позначається у заниженій капіталізації, як наслідок, низькій інвестиційній привабливості та об'єктивному обмеженні можливостей для інноваційного розвитку.

У сучасній економічній літературі можна виділити три основні підходи до визначення інтелектуального капіталу: загальне, теоретичне та практичне.

Загальне визначення інтелектуального капіталу

У найзагальнішому сенсі під інтелектуальним капіталом розуміється сукупність знань у вигляді теорії, творчих результатів, умінь, навичок та компетенцій співробітників підприємства. Дані компоненти інтелектуального капіталу охарактеризовані у табл. 1.

Враховуючи в яких формах втілюються перераховані компоненти (складові), інтелектуальний капітал в даному визначенні проявляється в наступних формах:

1. Безпосередньо сам інтелектуальний капітал – це знання, які мають потенційну цінність, тобто ідеї. Інтелектуальний капітал не має реальної цінності, поки він не захищений і не використовується.

2. Інтелектуальна власність – це знання, які є чиеюсь власністю, тобто захищені патентом. Інтелектуальна власність за визначенням має вартісний потенціал, який залежить від його потенційного використання. Цей вартісний потенціал, однак, залишається не реалізованим до тих пір, поки інтелектуальна власність не використовується. До об'єктів прав інтелектуальної власності відносять винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові, комерційні найменування та позначення [3].

3. Інтелектуальні активи – знання, що мають певну вартість і використовуються за призначенням. Тобто патенти, ліцензовані для конкретної мети, перетворюють інтелектуальну власність в інтелектуальні активи, що мають для свого власника певну, виражену в грошах, вартість. Наприклад, патенти, торгові марки, авторські права, «ноу-хау».

Таблиця 1. Складові інтелектуального капіталу за теорією загального визначення

Компоненти	Характеристика
Теоретичні знання	теоретичні положення по областям діяльності і функцій; методичні знання (знання методів); методологічні (знання специфіки застосування методів); проектні (як ставити і структурувати цілі); технологічні (як досягати мети); технічні (на основі якої техніки і яких систем); організаційні (яким колективом і якою структурою); економічні (з якою ефективністю); соціальні (з яким соціальним результатом).
Результати творчої діяльності	сформульовані гіпотези, концепції та ідеї, виконані проекти, технології, алгоритми і програми, зроблені відкриття, винаходи, вирішені завдання, написані й опубліковані статті, звіти, монографії, навчальні посібники, книги, методики, інструкції.
Уміння	генерувати ідеї і створювати концепції проектів бізнес – процесів; інтегрувати і акумулювати знання для реалізації проектів за всіма джерелами; здійснювати проекти, види діяльності, процедури та операції.
Навички	з виконання фахівцями та колективами функцій і обов'язків, робіт і видів діяльності, завдань і операцій; з організації та управління основної та інфраструктурної діяльності.
Компетенції	здатність успішно діяти на основі практичного досвіду, умінь та знань при вирішенні поставлених професійних завдань.

Джерело: складено автором на основі [1, 6, 8].

Зростання інтересу до інтелектуального капіталу, підвищення його ролі і значимості в сучасній економіці призвело до вивчення даної категорії і в теорії. Розглянемо теоретичне визначення інтелектуального капіталу.

Теоретичне визначення інтелектуального капіталу

У теорії під інтелектуальним капіталом розуміють знання, інформацію, досвід, організаційні можливості, інформаційні канали, які можна використовувати, щоб створювати багатство. Інтелектуальний капітал – це знання, які можуть бути конвертовані у вартість, тобто, це сума всього того, що знають і чим володіють працівники і що формує конкурентоспроможність підприємства [2].

У даному визначенні мається на увазі, що інтелектуальний капітал включає в себе три основних компоненти: людський капітал, організаційний капітал і споживчий капітал (табл. 2).

Таблиця 2. Складові інтелектуального капіталу за теоретичним визначенням

Компоненти	Характеристика
Людський капітал	це унікальні якості, якими володіють працівники підприємства і які важливі для їх успішної діяльності, а саме: знання, практичні навички, творчі та розумові здібності людей, їх моральні цінності, особистісні і лідерські якості, культура праці. Людський капітал важливий при проведенні інновацій та будь-якого оновлення. На відміну від інших видів капіталу, людський капітал, не належить підприємству, так як знання і здібності акумульовані у головах співробітників.
Організаційний капітал	це організаційні можливості підприємства відповісти на вимоги ринку. Він є відповідальним за те, як людський капітал використовується в організаційних системах і сприяє перетворенню інформації. Це процедури, технології, системи управління, технічне і програмне забезпечення, оргструктура, патенти, бренди, культура підприємства, відносини з клієнтами. Організаційний капітал є власністю підприємства і в деяких випадках може бути відносно самостійним об'єктом купівлі-продажу.
Споживчий або клієнтський капітал	це капітал, який складається з зв'язків і стійких відносин з клієнтами та споживачами. Одна з головних цілей формування споживчого капіталу – створення такої структури, яка дозволяє споживачеві продуктивно спілкуватися з персоналом підприємства.

Джерело: складено автором на основі [1,7, 9].

На сьогоднішній день теоретичне визначення інтелектуального капіталу є поширеним, але, на жаль, воно є важко застосовним для практичних цілей досліджень. У зв'язку з цим у економічній літературі існує визначення інтелектуального капіталу з точки зору практики.

Практичне визначення інтелектуального капіталу

Інтелектуальний капітал – це термін для позначення нематеріальних активів, без яких підприємство не може існувати.

Інтелектуальний капітал підприємства можна поділити на чотири частини: ринкові активи, інтелектуальні активи, людські активи, інфраструктурні активи (табл. 3).

Таблиця 3. Складові інтелектуального капіталу за практичного визначення інтелектуального капіталу

Компоненти	Характеристика
1	2
Ринкові активи	це активи, якими підприємство володіє завдяки своїй вигідній позиції на ринку і добрими відносинам з покупцями. Основними ринковими активами компанії є: ділова репутація, клієнтська база, портфель замовлень, канали розподілу, різні контракти та угоди (ліцензування, франшиза і т.п.)

Продовження табл. 3

1	2
Інтелектуальні активи	активи, придбані як результат розумової діяльності і захищені законодавчо. Інтелектуальні активи включають в себе: патент, авторське право, права на дизайн, ноу-хау, товарні знаки, знаки обслуговування.
Людські активи	сукупність колективних знань співробітників підприємства, їх творчих здібностей, умінь вирішувати проблеми, лідерських якостей, підприємницьких і управлінських навичок. Сюди також включаються психометричні дані і відомості про поведінку окремих особистостей в різних ситуаціях. В цілому можна виділити наступні види людських активів: освіту, професійна кваліфікація, пов'язані з роботою знання, психометричні характеристики, пов'язані з роботою вміння.
Інфраструктурні активи	це ті технології, методи і процеси, які роблять роботу підприємства взагалі можливою. До таких активів можна віднести: філософію управління, корпоративну культуру, управлінські процеси, інформаційні технології, мережеві системи зв'язку, відносини з фінансовими організаціями.

Джерело: складено автором на основі [1, 2, 5].

Розглянуті визначення інтелектуального капіталу дають досить повне уявлення про сутність та зміст даної економічної категорії.

Роль інтелектуального капіталу полягає у тому, що він прискорює приріст маси прибутку за рахунок формування і реалізації необхідних підприємству систем знань, речей і відносин, які, в свою чергу, забезпечують його високоефективну господарську діяльність. Саме інтелектуальний капітал задає темп і характер оновлення технології виробництва і його продукції, які потім стають головною конкурентною перевагою на ринку. Інтелектуальний капітал дає змогу створювати цінності і забезпечувати конкурентоздатність як окремим підприємствам, так і суспільству в цілому. Роль інтелектуального капіталу підприємства надзвичайно важлива в сучасних умовах ринку і полягає у впливі його складових елементів на економічні результати і формуванні різноманітних економічних цінностей підприємства. Серед таких цінностей варто виділити: збільшення ринкової вартості підприємства; зростання продуктивності підприємства; підвищення ефективності використання усіх ресурсів підприємства; розвиток інноваційного потенціалу; зміцнення і удосконалення конкурентних переваг підприємства.

Висновки. В умовах ринкової економіки основними джерелами отримання підприємствами інвестицій для свого розвитку є емісія цінних паперів (акцій) та їх продаж на фондових ринках, при цьому обсяг емісії залежить від рівня капіталізації підприємства, а привабливість акцій – від рівня прибутковості і ліквідності. Тому ринкова капіталізація підприємства безпосередньо залежить від інтелектуального капіталу, наявності і оцінка якого є показником ефективності основної діяльності і дозволяє провести об'єктивну оцінку вартості всього бізнесу.

Перспективи подальших досліджень будуть направлені надослідження управлінням інтелектуальним капіталом у вік глобалізації та інформатизації.

1. Бутнік-Сіверський О.Б. Інтелектуальний капітал : теоретичний аспект [Текст] / О.Б. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальний капітал. – 2002. – № 1 – 90 с.
2. Ильяшенко С. Н. Теоретико-методические основы оценки интеллектуально-го капитала / С. Н. Ильяшенко // Социально-экономический потенциал региона : монография / под общ. ред. проф. О. Ф. Балацкого. – Сумы : Университетская книга, 2010. – С. 299–319.
3. Ілляшенко С.М. Сутність, структура і методичні основи оцінки інтелектуального капіталу підприємства / С.М. Ілляшенко // Економіка України. – 2008. – №11. – С.16–26.
4. Мамонтова Н.А. Сучасні підходи до оцінки вартості інтелектуального капіталу [Текст] / Н.А. Мамонтова // Проблеми науки. – 2010. – № 5. – С. 23-29.
5. Піняк, І. Інтелектуальні активи як ефективний ресурс економічного розвитку підприємства [Текст] / І. Піняк // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 1. – С. 33-40.
6. Ступнікер, Г. Л. Модель економічної діагностики інтелектуального капіталу [Текст] / О. М. Вакульчик, Г. Л. Ступнікер // Економіст. – 2009. – №3. – С. 34-39.
7. Ступнікер, Г. Формування і оцінка інтелектуального капіталу підприємства [Текст] / Ганна Ступнікер // Економічний аналіз : збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. – Тернопіль : Видавництво ТНЕУ «Економічна думка», 2010. – Випуск 5. – С. 189-192.
8. Ткач І. І. Дослідження процесу формування інтелектуального капіталу підприємства / А. Ю. Мазарчук, І. І. Ткач // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2011. – № 2(156). – Частина 1. – С. 312–317.
9. Шипуліна Ю.С. Інноваційна культура організації: сутність, структура, підходи до оцінки / Ю. С. Шипуліна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2010. – № 2. – С. 132-138.